

Ved siden av oss sto en engelskmann som hadde fast stasjon her i sommer. Han var den pasjonerte fisker, men som fiskested betraktet var kanskje ikke Nedalen det heldigste valg. Men at han lite eller intet fikk berøvet ham ikke hans sportsånd. Hver eneste dag fra morgen til kveld kastet han, om dagen i vatna, om kvelden i elva. Fjærlett og luftig dalte hans tørrflue ned på vannflaten. Men fisken estimerte den ikke. Men noen meter nedenfor sto vår venn fra Hommelvik og trakk iland to fete ørreter på sin markstang. Vi følte det nesten som en hån og fornærmelse mot vår utenlandske gjest og all hans fullkommenhet. En dag fikk sannelig en mann ti ørreter på mark oppe i Honktjønna, mens engelskmannen kom helt tomhent hjem derfra. Ville han mon nå endelig kapitulere for marken? Vi betraktet ham. Hans blick dvelte et øyeblikk ved de to fiskene på stranden, og vi innbilte oss at det i denne stund foregikk en liten kamp i hans indre, en aldri så liten tautrekning mellom marken og tørrfluen. Selvsagt var kampen kort og utfallet gitt: En bue i luften, og tørrfluen lå atter på vannet, nyfrisert og oljebalsamert, lekker, fristende.

En tålmodighet som denne hadde i sannhet fortjent en rikeligere belønning. På de seks dager vi var der, var fangsten sier og skriver *én* fisk, ikke liten, ikke stor, ganske alminnelig. Men den følte som en lettelse for oss alle. Og da den neste morgen ble servert ham til frokost, gyldenstekt og surret i rømme, nød vi alle stunden.

Selv oppga vi fort fisket. Vi ville heller vandre og nyte fjellets fred og sjarm, se på reinsflokkene som søkte opp mot sneskavlene i varmen, lytte til alle de mange fuglelåtene fra kjerr og kratt og tue og speide ut hvor de kom fra. Og vi gledet oss over blomstene, hele den rike fjellflora. Å studere den var nesten det morsomste ved hele fjellturen. For vi hadde vår lupe med, og under den blir den mest uanselige lille fjellblomst en liten åpenbaring av skjønnhet og prakt. Det er som den tar til å leve under glasset og betror oss uten tøven alle sine hemmeligheter.

Jo, dagene på fjellet er som et eventyr, med vandringer over endeløse floer, langs blinkende tjern og fossende stryk, og mellom hvite bjerkestammer i solvarme lier — et eventyrrike vi alle eier og hvor vi alle er velkommen.

PERCY
HALLENCREUTZ

Levande Karolinerminnen

Nils Suul på Lillmon i Verdalen lutade sin reslige gestalt mot stenen bakom gårdshuset medan han berättade: «Här var det far skulle ha varit med 1860, när dom grävde upp karolinerens grav. Det var då vägarbetarna låg här uppe i Innsdalen. Man kom överens om att undersöka om den gamla sägnen om graven hade något fog för sig. Ingen visst ju säkert, men den gamla Gunhild Klonaas hade talat så länge om att det stått ett kors på platsen förr. Och när det nu fanns så många modiga karlar på gården, kunde man väl våga på. Så började dom gräva. Men när dom fann människoben, blev det så nifst, att hela skaran måste gå in och ta sig några supar för att få mod att fortsätta. Sedan grävde dom fram 32 skelett, som låg skavföttes med händerna efter sidorna. Man fann också uniformsknappar, en slantpung med dragrem i vilken det låg några karolinska mynt, skosulor samt två små skedar. När man undersökt graven noga, lade man igen den. Och sedan har vi aldrig plöjt runt omkring här — — —».

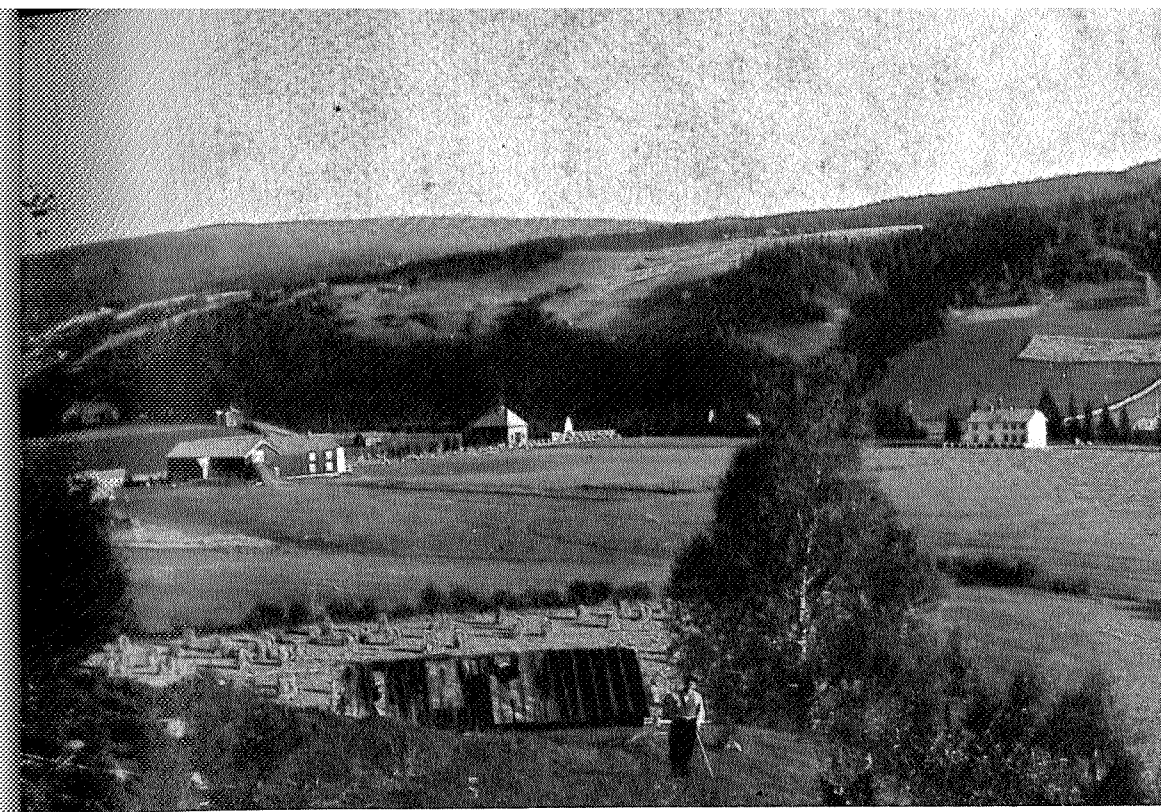
Nu gällde det om man en sensommardag 1955 skulle kunna få berättelsen verifierad och möjligen tidsfixerad. Vi hade kommit både från Norge och Sverige. Från Verdalen kom överste Spillhaug och länsman Suul och från Sverige författaren Torsten Boberg och jag. Spadarna började arbeta, medan varje uppkastad jordhög sållades och krattades ut. Först på närmare en och en halv meters djup upptäcktes rester, som tydde att vi voro på rätt väg. Delar av små kritpipor, bitar av en grön fältflaska kom i dagen. Och därunder fri-

Herretjärn, Østby Tydal

lades sakta benrester. Sex kraftiga skallar och ben av högresta män låg tätt samman. Medan vi undersökte dessa fynd började det skymma och vi ansåg, att vi knappast kunde få veta mer än vi redan funnit utan att frilägga hela det stora gravområdet. Allt tydde på att vi stod vid en krigargrav, om vilken traditionen talat sanning. Någon träffning på denna plats är ej heller känd. Däremot talar den armfeldtska krigshistorien från 1718—1719 om stark avgång från förbanden genom sjukdom. Ett antal sjukkvarter skulle även ha varit ordnade från Stene Skans upp emot Suul. Kanske de okända krigarna i graven vid Lillmon ha dött i frossa på återväg till Sverige under uppehåll i Lillmogården? Undersökning av vissa rester, som sändas till Oslo fastslog, att gravresterna voro från 1700-talets början, och därmed torde man ha kommit så nära lösningen som möjligt.

Sedan allt försiktigt lagts tillrätta och graven åter täckts med torv, höll vi en kort bön vid de namnlösa sista viloplats. Nils Suul följde oss fram till vägen och viftade farväl, då vi drogo åt olika håll. När hans ståtliga gestalt försvann i det tjocknande regndiset

Græsno med Floren kapell

stod han där som bärare av «Levande karolinerminnen». Osökt kom frågan: «Är han den ende, som ännu bevarar minnen och sägner, som levat genom 200 år från ofredens år 1718—1719, eller finns det fler bland dalar och fjäll i gränsbygderna?» Följ mig och jag skall söka svara på frågan.

Molnen stryker tunga över Kjölhaugene, när vi skakar av blötan utanför Henrik och Kari Sulåmos stuga nere vid Faerensjöen. Men där inne värmer spisen gott och fotogenlampan susar hemtrevligt. Samtalet kommer snabbt igång, när frågan om karolinerminnen kastas fram. — «Jo då, kapten Stadheim fick när ingenjörerna år 1938 byggde bron över ån, två karolinska mynt, som en soldat fann. Det var just där borta, där Armfeldt rastade efter marschen över Kjölahaugene den 26.—27. augusti 1718. Och borta vid skansarna väster om Stenselva fann Torleif Reistad för nära 50 år sedan en del knivar och annat. Men ingen tog hand om detta och allt för-

svann. Ännu kan man finna skansarna och Armfeldts broar — kavelbroarna — både på kartan och ute i terrängen.¹⁾ Men nu skall prästen få höra det bästa av allt; Det är vad klockorna ringde i Trondheim när Karl XII var död. Vår Frues klocka ringde ut: «Kongen e' dau. Kongen e' dau. Kongen e' dau!» Baklandets lillklocka frågade genast: «Koles dau fikk'n hain? Koles dau fikk'n hain? Koles dau fikk'n hain? Och svaret kom med eftertryck från storklockan i Domkyrkan: «Faen to'n! Faen to'n! Faen to'n!»

Med klocktonerna ljudande inom oss söker vi oss efter kavelbroarna nedför Mediåsen mot Trangdölan. Där hejdar Trygve Hofstad oss och låter minnena få liv i sägendikten om han Stor-Ingvald. Kanske någon farande turist stannat vid minnesstenen på Levingsgård väster om Stene skans och undrat vem Stor-Ingvald var. Trygve Hofstad ger svar: «Han var fødd på Sandbäcksmøn og var husman og dragon for Levring. Når finnarna i karriær stormade nedför branten mot bron över Trangdöla, gjorde dragonerna motstånd, men kastades över ända. Under tumultet drevs Stor-Ingvald av sin häst, men tog skydd mot ett stabbur. Där fick han det ena benet avhugget, men stödde stumpen mot trappan, och innan han sköck ihop av blodförlust hade han fällt 12 fiender!» Så sjunger den norska folkvisan om händelsen. Osökt kommer i tankarna: «Här föll Norges Sven Dufva».

Markabygda ligger ensligt i skogen mellan Skogn och Forradalen. Där rastade Armfeldt den 1. november och skall ha haft sitt kvarter på Buran. Ole Andresen tar oss ut på gårdstunet och pekar ned mot skogsbrynet: «Där på potatisåkern kunde bestefar förtälja att ännu i slutet på 1700-talet syntes den svarta askan nere i jorden i ett stort kvadratisk mönster efter lägereldarna. Det var där nere dom fann trepundskanonkulan och en bit längre bort mot skogen skärpspannet med Fredrik IV:s monogram — — —». Båda beivras på gården som levande minnen om fiendehären och spejande norska infanterister, som buro Fredriks monogram.

¹⁾ Undersökningar har senare visat att skansarna i sitt nuvarande skick måste hänföras till de försvarsarbeten, som anlades av generallöjtnant C. von Schmettow under 1808—1809 års krig.

Olaus Aune framför storstugan i Tydalsaune

Från Markabygda är vägen lång över fjällryggarna till den gränstrakt genom vilken återtåget gick mot fasornas fjäll i slutet av december 1718. Gamle Esten Trondsaune i Aunegrenna stödde sig mot lien, när han såg främlingen nalkas. Inte ville han gärna ge sig i samspråk med en nyfiken turist, men inför frågan om vandraren fick ta med sig en hälsning över gränsen till Torsten Boberg, glimtade det till i Estens ögon: «Känner du Boberg? Ja då vill jag prata med dig!» Och minnena kommer levande och äkta. Dom har redan delvis återgivits i Bobergs bok «3000 man kvar på fjället», varför vi ej tar med dem nu. Men innan vi skiljs åt, måste Esten dock in i stugan efter ett gulnat papper med tre kraftigt tecknade namn — Gustaf Petri, Bertil Uggle, Håkon Rode. —

«Dessa tre färdades över Bukkhammaren i mars 1919. Hade karolinerna haft deras utrustning hade ingen blivit efter». Tre framstående svenska officerares namn vävs samman med händelser tvåhundra år tidigare.

Där Bukkhammaren sluttar brant ned mot Floren går den unge bonden och känner på kornskylarna. Vid frågan om han hört något om slaktplatsen på Naesmoen, skrattar han gott: «Det är väl inget att prata om nu. Då vill jag mycket hellre prata med dig svenske om Atlantpakten». Samtalet kunde dock snabbt föras in på gamla sägner. Vi stannade på platsen väster om gården: «Här var slaktplatsen. Hit var det sex man kom efter de andra, som bränt staburet och tömt ladugården. När mor i gården såg dem, sade hon till gubben att gå ut och säga åt karlarna att komma in för att få litet mat och värme. När han kom ut på gården, ropade dom och tiggde: «Slå icke ihjäl oss. Vi äro så sjuka. Vi har ingenting bränt». Ingen kunde väl tro att en plundrad familj skulle handla så mot fienden — — —».

Gamle Olaus Aune i Storaunegården i Tydal nickade dock samförstånd, medan vi gick bland föremålen från 1718—1719 i hans gårdsmuseum: «Den händelsen kan visst vara sann. Vi skall komma ihåg, att de karolinska soldaterna aldrig gjorde större åverkan än vad som var nödvändigt för deras eget liv. Disciplinen höll dem!» Ur minnenas värld stiger en skara fram som tvingar till respekt och beundran 230 år efter sin död.

Ola Östby kisade bort mot Öyfjället, när han pekade ut vägen genom Östbyn, där trummorna nyårsmorgonen 1719 kallade till marsch upp mot «Dödningsfjället»: «Om jag bara haft kvar ryttarsabeln med årtalet 1690, som jag fann vid älven, så skulle du ha fått den. Men nu skall du i stället få handkvarnen, som jag funnit och lagt på varden höyest i fjället. Du kan icke gå fel på den». — Men fjället är stort och mången varde skymtar efter vägen. Handkvarnen fann jag aldrig. Men över fjället följer sägner och historier berättade av Ragnhild Lien, Henning Klöften, Jens Jensgård samt bröderna Ola och Lars Östby. Flera av dessa, som givit mig minnena äro nu själva borta. Men än viskar det i Sjursgårdens hus och Gammelgårdens skugga, där levande minne bo. De följa vandraren förbi

Herretjärn, Svensklägerstjärnarna bort mot Ranglan, där norrlandsartilleristerna höll likvaka och måste lämna sina fyra trepundskanoner.

Vid Bustvålamonumentet måste man stanna och fråga sig: «Varför har vi så få levande karolinerminnen på den svenska sidan av gränsen? Vi har monumenten, men yttest få sägner som bevarats genom generationerna. Är det järnvägen, turismen, jäktet, som tagit död på berättarvilja och stilla grubblande över traditioner, som kunnat bevarast i de norska gränsströken?»

Jo, ett minne lever i alla fall, och om det kan Anders Olofsson i Sturvallan berätta. Det är sägnen om Armfeldts krigskassa: «När soldaterna i livkompaniet, som hade ansvar för krigskassan, kom fram till trakten av Rundhögen och sökte skydd bland de glesa träden vid forsen, voro de så utmattade, att de inte orkade föra kistan med kassan längre. Dom gömde den därför och högg en bläckning ned till Handöl. Det berättas, att Armfeldt 1736 på sin dödsbädd viskat: «Den som finner mitt bleck han finner min skatt». Många har sedan dess sökt efter skatten. Sista gången vi vet att några var ute efter den, var det två män från Handöl. För att klara sig mot trolltyget, som graserade kring skatten hade dom tagit med sig mässhaken från kapellet. Den skulle säkert skydda. Men när dom hållit på att gräva en stund, rätade den ene på ryggen och fick då se en krigare i grå kappa, som stod och titta ned på dem medan han mumlade: «Vem skall jag ta först?» «Ta inte mej!» skrek den förskräckte Handölingen och rusade hem tätt följd av den andre. Den gången var det nog nära att skatten blev funnen!» slutade Anders.

Kanske ligger krigskassan där ännu och väntar på den djärve, som kan lyssna till de levande minnena och gripa dem som skatter värda att bevara.